UOT 338.40

Rəvan Malik oğlu PAŞAZADƏ
Doktorant, Bakı Biznes Universiteti
Bakı şəh., H. Zərdabi küç. 88a
revan_pashazade@mail.ru
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2025.002.021

İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ ƏRAZİLƏRDƏ İNFRASTRUKTUR SİSTEMİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNİN PRİORİTETLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyinin əsaslandırılması və infrastruktur sisteminin inkişafının iqtisadi inkişafın stimullaşdırılmasına təsiri ilə bağlı araşdırmaların aparılmasından ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası - Tədqiqat işində təhlil,ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsinin iqtisadi inkişafın stimullaşdırılmasına təsirinin əsaslandırılması, dayanıqlı inkişafın təmin edilməsinə təsiri və həmin ərazilərdə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinin prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlıdır.

Tədqiqatın nəticələri - İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsinin qeyri-neft sektorunun inkişafına təsiri və həmin ərazilərdə istehsal edilən məhsulların xarici bazara çıxış imkanlarının genişləndirilməsi ilə bağlı tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - İAEƏ-də infrastrukturun prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı prosesə təsir edən zərərli amillərin aşkara çıxarılması və aradan qaldırılması, eyni zamanda infrastruktur sisteminin inkişafı ilə bağlı problemlərin müəyyənləşdirilməsi və onların həlli yolları ilə bağlı mexanizmlərin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

Açar sözlər - İAEƏ, infrastruktur sistemləri, bazar infrastrukturları, nəqliyyat və rabitə sistemləri, telekommunikasiya və informasiya texnologiyaları, nəqliyyat dəhlizləri, iqtisadi inkişaf, İAEƏ-nin investisiya cəlbediciyi.

Giriş

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə (İAEƏ-də) infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsi ölkənin ümumi iqtisadi və sosial inkişafı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bu ərazilər uzun illər ərzində davam edən müharibə nəticəsində ciddi infrastruktur və sosial ziyanlara məruz qalmışdır. Ərazinin bərpası və inkişafı üçün həyata keçiriləcək infrastruktur layihələri yalnız əhalinin geri qayıdışı və gündəlik həyatın bərpası ilə məhdudlaşmır, həm də bu bölgələrin ümumi iqtisadi potensialının artırılması, regional təhlükəsizliyin gücləndirilməsi və uzunmüddətli sosial sabitliyin təmin edilməsi məqsədini güdür. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə infrastrukturun inkişafı, həmçinin Azərbaycanın strateji maraqları ilə birbaşa əlaqəlidir. Bu ərazilərdəki müasir infrastruktur sistemlərinin qurulması, yerli əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, iqtisadi fəaliyyətin stimullaşdırılması və beynəlxalq əlaqələrin inkişafı baxımından çox vacibdir. Ərazilərin bərpası və infrastrukturun inkişaf etdirilməsi prosesində sosial, iqtisadi və ətraf mühitin qorunması kimi müxtəlif sahələrdə kompleks yanaşmaların tətbiqi zəruridir. Postkonflikt ərazilərinin inkişaf təcrübəsi göstərir ki, həmin ərazilərdə iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi və dayanıqlı məskunlaşmanın təmin edilməsi infrastruktur sisteminin sürətli inkişaf etdirilməsindən bilavasitə asılıdır. İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsi əhalinin zəruri ehtiyaclara olan tələbatının səmərəli şəkildə qarşılanmasında da əhəmiyyətli rola malikdir. Bu baxımdan istehsal, bazar və sosial infrastrukturların formalaşdırılması ilə bağlı işlək mexanizmlərin yaradılması, elecə də həmin infrastruktur sistemləri vasitəsi ilə əhalinin tələbatının ödənilməsi, məhsul və xidmətlərin daxili və dünya bazarlarına

çıxarılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İAEƏ-nin nəinki ölkə iqtisadiyyatına və eləcə də qloballaşan dünya iqtisadiyyatına və qlobal məkana inteqrasiya etdirilməsi bu sahədə zəruri çağırışların nəzərə alınmasını tələb edir. Hesab edirik ki, İAEƏ-də infrastruktur sisteminin qurulması ilə bağlı müasir standartlar nəzərə alınmalı və bu baxımdan qlobal çağırışlar, o cümlədən postsənaye infrastrukturlarının yaradılması vacib məsələlərdən biridir. Nəzərə alınmalıdır ki, təxminən 30 ilə qədər bir zaman kəsiyində həmin ərazilərdən məcburi şəkildə köçmüş insanlar ölkənin müxtəlif ərazilərinə səpələnmişdir və bu zaman kəsiyində insanlar öz ənənəvi vərdişlərindən, eləcə də ixtisaslaşma istiqamətlərindən kifayət qədər kənarlaşmışlar. Bundan əlavə, xüsusilə ölkənin mərkəzi şəhərlərində və nəqliyyat infrastrukturları yerləşən ərazilərdə, biznes mərkəzlərində yerləşmiş əhali mövcud dövrün tələblərinə daha çox inteqrasiya olunmuş və həmin prosesləri özündə əxz etdirə bilmişdir. Bu baxımdan İAEƏ-də infrastruktur sistemlərinin müasir formalarının inkişaf etdirilməsi, onların dünya standartlarına və qlobal məkana çıxışı ilə bağlı infrastruktur sistemləri inkişaf etdirilməlidir və bütün bunlar isə dövlət tərəfindən zəruri investisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsini və bu investisiya qoyuluşları hesabına müasir tələblərə uyğun infrastruktur sisteminin yaranmasını tələb edir. Məhz belə bir şəraitdə həmin ərazilərdə davamlı məskunlaşma proseslərini təmin etmək mümkündür. Bu isə İAEƏ-nin nəinki ölkə iqtisadiyyatına, eləcə də dünya iqtisadiyyatına səmərəli inteqrasiyasının formalaşdırılmasına əlverişli şərait yarada bilər. İAEƏ-də dayanıqlı məskunlaşmanın təmin edilməsi üçün ən mühüm şərtlərdən biri infrastruktur sistemlərinin inkişaf etdirilməsidir. Məhz infrastruktur sistemlərinin təkmil şəkildə inkişaf etdirilməsi və eləcə də əhali məşğulluğunun təmin edilməsinin zəruri mexanizmlərinin formalaşdırılması hesabına dayanıqlı məskunlaşmanı təmin etmək, insanların həmin ərazilərə qayıdışını həyata keçirmək mümkün ola bilər.

İAEƏ-də infrastruktur sistemlərinin inkişaf etdirilməsi biznes və rəqabət mühitinin dəstəklənməsinin ən mühüm prioritetlərindən birini təşkil edir. Bütün bunlar isə iqtisadi azadlıqların təmin edilməsini və bu ərazilərdə yaşayan insanların informasiya və maliyyə resursları bazarına sərbəst çıxışlarını özündə əks etdirir. Beləliklə, yuxarda qeyd edilənlərdən belə qənaətə gəlmək olar ki, İAEƏ-də beynəlxalq standartlara cavab verən infrastruktur sisteminin təmin edilməsi nəticəsində həm əraziyə böyük qayıdışın təmin edilməsi mümkün ola bilər və həm də ərazidə yerləşən və mühüm strateji əhəmiyyətə malik olan nəqliyyat dəhlizləri vasitəsi ilə məhsulların və xidmətlərin xarici bazarlara çıxışını stimullaşdırmaq mümkündür.

İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi və onu şərtləndirən amillər. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə (İAEƏ-də) infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın ümumi inkişaf strategiyasının ayrılmaz bir hissəsidir. Bu ərazilərin uzun illər müharibə şəraitində qalmış olması, infrastrukturun ciddi şəkildə zəifləməsi və yerli əhalinin təxminən iki onillik müddət ərzində bu ərazilərdən uzaq qalması böyük sosial və iqtisadi problemlərin yaranmasına səbəb olub. Bu səbəbdən, infrastrukturun sürətli və effektiv şəkildə bərpası və inkişafı bu ərazilərin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və regional iqtisadiyyatın gücləndirilməsi üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir.

İAEƏ-də infrastrukturun inkişafı yalnız fiziki obyektlərin bərpası ilə məhdudlaşmır. Eyni zamanda, sosial xidmətlərin, iqtisadi imkanların və kommunikasiyaların təmin edilməsi əhalinin bu ərazilərə geri qayıtması və davamlı inkişafın təmin olunması üçün əsas amillərdən biridir. Bu ərazilərin bərpası və infrastrukturunun inkişafı həmçinin, Azərbaycanın dövlət maraqları ilə sıx bağlıdır, çünki burada atılacaq hər bir addım yalnız ərazinin sosial rifahını deyil, həm də ümumi iqtisadi və strateji məqsədləri güdür.

İAEƏ-də infrastruktur sistemlərinin inkişaf etdirilməsi mühüm strateji əhəmiyyəti ilə səciyyələnir. Bu ilk növbədə əhalinin qayıdışının təmin edilməsinə və ərazinin abadlaşdırılmasına istiqamətlənməlidir. İnfrastruktur sisteminin qurulması respublikadakı mövcud infrastruktur sistemləri ilə müqayisədə nəinki aşağı səviyyədə olmamalı, eləcə də dünya standartlarına cavab verən bir səviyyəni təmin etməlidir.

İAEƏ-də infrastruktur sisteminin formalaşdırılması aşağıdakı infrastruktur sahələrinin yaradılmasını özündə ehtiva etməlidir:

- nəqliyyat infrastrukturları;
- istehsal infrastrukturları;
- biznes infrastrukturları;
- sosial infrastrukturlar;
- iqtisadi infrastrukturlar.

Adı çəkilən infrastruktur elementlərinin formalaşdırılması İAEƏ-də məhsulların daşınmasına və logistika proseslərinin gerçəkləşdirilməsinə, həmin ərazidə daimi məskunlaşma proseslərinin genişlənməsinə əlverişli şərait yaradacaqdır. Nəqliyyat infrastrukturlarının yaradılması əraziyə insanların sərbəst gəliş-gedişinin təmin edilməsinə və məhsulların daşınmasına imkan verəcəkdir. Zəngəzur dəhlizinin inşa etdirilməsi Naxçıvana birbaşa keçidin təmin edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə yanaşı, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının dünyaya coğrafi açılımına da əlverişli şərait yaradacaqdır. 30 illik zaman kəsiyində işğal edilmiş ərazilərdə bütün infrastruktur sistemləri dağıdılmış, nəqliyyat infrastrukturları isə yararsız hala salınmışdır. Həmin ərazilərdə uzun illər hərbi proseslərin baş verməsi, yolların və bütün ərazilərin hərbi texnika altında qalması yeni torpaq əmələgəlmə proseslərini formalaşdırmışdır. Bu baxımdan nəqliyyat sisteminin yenidən qurulması kimi mürəkkəb proseslərin gerçəkləşdirilməsi həmin ərazilərin ölkənin milli iqtisadiyyatına reinteqrasiyasında əhəmiyyətli məqamlardan biri sayılmalıdır.

İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi aşağıdakı amillərlə səciyyələnir:

- əhalinin həmin ərazilərə böyük qayıdışının təmin edilməsi;
- ərazidə iqtisadi inkişafın formalaşdırılması;
- biznes və bazar infrastrukturlarının iqtisadi inkişafın stimullaşdırılmasında rolunun müəyyənləşdirilməsi;
- makroiqtisadi baxımdan ölkənin əraziləri ilə inteqrasiyanın və eləcə də dünyaya coğrafi açılımın həyata keçirilməsi.

Artıq İAEƏ-nin Fizuli və Zəngilan rayonlarında beynəlxalq hava limanı tikilib istifadəyə verilmişdir. Bu baxımdan Z.Ə.Səmədzadənin belə bir fikri ilə razılaşırıq ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə hava limanlarının tikintisi ilk növbədə bu ərazinin infrastrukturunun daha sürətlə inkişafına, yaşayış məntəqələrinin dirçəldilməsinə və onların genişlənməsinə kömək edəcək.

Bununla yanaşı, Qarabağın işğaldan azad edilməsindən sonra sürətlə aparılan bu infrastruktur layihələri geosiyasi və geoiqtisadi baxımdan Azərbaycanın nüfuzunu artırmaqdadır. Buna görə də postkonflikt dövründə bu limanların rolu çox böyük olacaq. Bütövlükdə isə iqtisadi qiymətləndirmələr göstərir ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə 3 hava limanının fəaliyyət göstərməsi iqtisadi baxımdan səmərəli olacaq. Ən başlıcası isə nəqliyyat və logistika baxımından bu limanlar strateji əhəmiyyət daşıyırlar, eyni zamanda onlar turizmin, aqrobiznesin, kənd təsərrüfatının inkişafına müsbət təsirini göstərəcək. [1, 605]. Müəllifin fikirlərinə onu da əlavə etməyi vacib hesab edirik ki, İAEƏ-də 3 hava limanının tikilməsi eyni zamanda həmin ərazilərin turizm potensialının reallaşdırılmasına da əlverişli şərait yaradacaqdır. Belə ki, xüsusilə həm daxili və həm də xarici turistlərin əraziyə gəlişi zamanı daha çox hava limanlarının xidmətlərindən istifadə edilməsi şübhəsizdir. İqtisadçı alimlər N.Müzəffərli və E.İbrahimov hələ 2010-cu ildə qeyd edirdilər ki, Azərbaycanda bilavəsitə yol tikinti sahəsində də ciddi təcrübə toplanmışdır. Ölkənin bir sıra dövlət müəssisələri və özəl şirkətləri bu işlə - bir çox hallarda xarici firmaları və mütəxəssisləri də cəlb etməklə yetərincə yüksək peşəkarlıq səviyyəsində məşğul olur. Uzunmüddətli perspektiv baxımından bu amil işğaldan azad edilmiş ərazilərin dirçədilib həyata qaytarılmasında mühüm rol oynayacaqdır, çünki yüksək keyfiyyətli və geniş saxəli avtomobil yollarının mövcudluğu regionda turizmin inkişafı üçün icbari şərtlərdən biridir. Turizm isə bu araşdırmada ölkənin potensial rəqabət üstünlüyü sahələrinə aid edilir. [2. səh.143].

Doğrudan da avtomobil yollarının və dəmir yollarının tikintisi sahəsində Azərbaycanda kifayət

qədər böyük təcrübə toplanmışdır. Akademik Z.Ə.Səmədzadə xüsusi ilə qeyd edir ki, görülmüş tədbirlər nəticəsində bu gün Azərbaycan nəqliyyat sahəsində dünyada lider dövlətlərdən biridir. Bunu həm Azərbaycan vətəndaşları görürlər, eyni zamanda Azərbaycan beynəlxalq təşkilatların reytinqlərində daim yüksək yerlər tutur. Təkcə DAVOS ümumdünya iqtisadi forumunun hesabatına baxmaq kifayətdir ki, hər kəs görsün ki, bu sahədə çox ciddi islahatlar aparılır və Azərbaycan reytinqinə görə dünya miqyasında qabaqcıl yerlərdədir. Avtomobil yollarının keyfiyyətinə görə dünyada 24-27-ci yerləri bölüşürük, dəmir yollarının səmərəliliyinə görə dünyada 11-ci, hava nəqliyyatının səmərəliliyinə görə 12-ci yerdəyik. [1, səh. 587]. Müəllifin fikirləri ilə razılaşmaqla yanaşı qeyd etməyi vacib hesab edirik ki, nəqliyyat sistemlərinin beynəlxalq standartlara uyğun olaraq formalaşdırılması iqtisadiyyatın biznes və investisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsində də əhəmiyyətli amillərdən biridir. Məhz məhsulların nəqliyyat sistemləri vasitəsi ilə səmərəli şəkildə daşınması uğurlu geniş təkrar istehsal prosesinin gerçəkləşdirilməsinə əlverişli şərait yaradır.

İ.e.d., professor E.A.Quliyev qeyd edir ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda reallaşdırılan geniş miqyaslı quruculuq və bərpa işləri, müxtəlif təyinatlı sosial infrastruktur layihələri, yeni yaşayış massivlərinin salınması dövlət başçısının bu sahədə imzaladığı tarixi fərman və sərəncamların yerinə yetirilməsi hesabına sürətlənməkdədir. Həmin fərman və sərəncamlar Azərbaycanın iqtisadi rayonlarının, xüsusi ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda bərpa və inkişaf istiqamətində görülən işlərin səmərəliliyinin artırılmasına öz töhfələrini verir. Qeyd edək ki, neftin qiyməti dünya bazarında qalxdıqca dövlət büdcəsinə müəyyən dəyişikliklər edilir ki, bu, həmin iqtisadi rayonlarda reallaşdırılan quruculuq və bərpa işlərinin sürətlənməsinə real imkanlar yaradır. Xatırladaq ki, bu ərazilərin bərpası və quruculuq işlərinə 2021-2022-ci illər ərzində dövlət büdcəsindən 4,4 milyard manat vəsait ayrılıb. Büdcəyə son dəyişikliklər nəticəsində həmin vəsaitin həcmi 470 milyon manat artırılaraq, 4,7 milyard manata çatdırılıb. [3., səh. 179]

Müəllfin fikirləri ilə razılaşmaqla yanaşı, əlavə etmək istərdik ki, İAEƏ-də infrastruktur sistemlərinin inkişaf etdirilməsinə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin həcminin ilbəil artırılması prinsip etibarı ilə həmin ərazilərdə dövlətin strateji maraqlarının qorunub saxlanması istiqamətində yetərli iqtisadi baza yaradır. Bütün bunlar isə eyni zamanda əraziyə xarici investisiyaların cəlb edilməsi ilə bağlı da mühüm istiqamət ola bilər. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 2022-ci ildə dərc etdirdiyi “Azərbaycanın statistik göstəriciləri” statistik məcmuəsində qeyd edilir ki, 2021-ci ildə Azərbaycanda əsas kapitala 16815459,0 min manat dəyərində investisiya yönəldilib ki, bunun da 1342032,7 min manatı və ya 8 %-i Qarabağ, 862228,9 min manatı və 5,1% isə Şərqi Zəngəzura yönəldilmişdir. [4.)]Qarabağda bu investitsiyaların əsas hissəsi, yəni 47,7%-i Fizuli şəhərinə yönəldilmişdir. Şərqi Zəngəzurda isə əsasən 26% olmaqla Cəbrayıl rayonuna yönəldilib. [3, səh. 179]

Göründüyü kimi, infrastruktur sisteminin inkişaf etdirilməsi istiqamətində zəruri tədbirlər İAEƏ-nin ixtisaslaşma istiqamətinə uyğun olaraq zəruri sahələrin inkişaf etdirilməsinə də əlverişli şərait yaratmaq iqtidarındadır. İAEƏ-nin ixtisaslaşma istiqamətini ənənəvi olaraq kənd təsərrüfatı və emal sənayesi, eləcə də qeyri-ənənəvi kənd təsərrüfatı və turizm sektoru təşkil edir. Bu baxımdan ərazidə bazar infrastrukturlarının formalaşdırılması həm logistik baxımdan, həm də kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının satış bazarlarına çatdırılması baxımından mühüm əhəmiyyətə malik ola bilərdi.

İAEƏ-də biznes infrastrukturlarının formalaşdırılmasının prioritetləri. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində infrastruktur sistemi nəinki xidmət funksiyalarını yerinə yetirir, eyni zamanda geniş təkrar istehsal prosesinin reallaşdırılması ilə bağlı proseslərdə, eləcə də məhsulların daşınması, saxlanması və qablaşdırılması ilə bağlı vasitəçilik funksiyalarını da özündə əks etdirir. Bazar infrastrukturları muasir iqtisadiyyatın ən mühüm inkişaf istiqamətlərindən biri hesab edilir və çoxfunksiyalı xarakterə malikdir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində biznes infrastrukturları bazar subyektlərinin fasiləsiz fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaratmaqla yanaşı eləcə də məhsulların dəyərinin artırılmasında önəmli rola malikdir. Bu baxımdan İAEƏ-də biznes və bazar infrastrukturlarının səmərəli

şəkildə qurulması geniş təkrar istehsalı prosesinin gerçəkləşdirilməsinə əlverişli şərait yaratmaqla məhsulun istehsalçıdan iştehlakçıya çatdırılmasında önəmli funksiyalar yerinə yetirir.

Bazar və biznes infrastrukturları iqtisadiyyatın sahələri üzrə özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətlərə malikdir. Bu baxımdan azad edilmiş ərazilərdə həm də kənd təsərrüfatı, maldarlıq və bitkiçilik üçün iqlim və təbii şərait var. Biz əlbəttə maksimum dərəcədə bundan səmələri istifadə etməliyik. Eyni zamanda ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı mövcud olan məsələlər bu günün məsələləri deyil. Sadəcə olaraq Rusiya-Ukrayna müharibəsi nəticəsində bu məsələlər daha da kəskinləşib. Əlbəttə, torpaqlarımız işğalçılardan azad olunandan sonra biz vaxt itirmədən bu torpaqlarda əkinbiçinlə məşğul olmalıyıq. Bu il 50 min hektarda taxıl əkilmişdir və artıq məhsul yığımı da sona çatdırılmaq üzrədir. Düzdür, məhsuldarlıq çox aşağıdır. Bu da təbiidir, çünki uzun illər bu torpaqlar istifadəsiz qalmışdır, suvarma da yoxdur, dəmiyə şəraitində taxıl yetişdirilir və birinci ildir ki, əkin aparılmışdır. Ona görə də hektardan orta məhsuldarlıq təqribən 1 tondan aşağıdır, ancaq növbəti illərdə məhsuldarlıq daha da artacaq, əkin sahələri artacaq. Azad edilmiş torpaqlarda taxılçılıq üçün ən azı 100 min hektar dövriyyəyə buraxılacaqdır. Bu sözləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 12 avqust 2022-ci il tarixində İsmayıllı rayonunun Basqal qəsəbəsində Azərbaycan televiziyasına verdiyi müsahibədə qeyd etmişdir. [5].

Fikrimizcə, cəmiyyətdə məhsuldar qüvvələr və istehsal münasibətləri inkişaf etdikcə infrastruktur sisteminin müasir növmüxtəlifliklərı də formalaşır və həmin növmüxtəlifliklərinin məhz İAEƏ-də qurulması həm istehsalçıların tələbatlarının ödənilməsinə, həm də iqtisadiyyatın davamlı inkişafının təmin edilməsinə əlverişli şərait yarada bilər. Bu baxımdan İAEƏ-nin ixtisaslaşma istiqamətlərində kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının, eləcə də emal sənayesinin inkişaf yönümünü nəzərə alaraq həmin ərazidə aqrar ərzaq bazarlarının infrastrukturlarının formalaşdırılmasına daha çox ehtiyac vardır. İqtisadçılar hesab edirlər ki, aqrar ərzaq bazarlarının infrastrukturlarının özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır ki, bu xüsusiyyətlərə də aşağıdakıları şamil etmək olar:

- infrastrukturda müxtəlif formatlı obyektlərin (ixtisaslaşmış kənd təsərrüfatı bazarları, topdansatış, kənd təsərrüfatı ərzaq bazarları, kənd təsərrüfatı kooperativ bazarları, yarmarkalar) olması səbəbindən müxtəlif gəlir səviyyələrinə malik müştəriləri məmnun etmək imkanları;
- əmtəə istehsalçılarına qısa müddətdə məhsul satmasına imkan verən zəmanətli satış bazarlarının olması;
- yarmarkaların, ixtisaslaşmış kənd təsərrüfatı bazarlarının olmaması səbəbindən kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının aşağı qiymətlərlə satışının mümkünlüyü;
- innovativ və informasiya texnologiyalarının mövcudluğu, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və satışında yeni formaların tətbiqi və logistika mərkəzləri;
- kənd təsərrüfatı məhsullarının bölüşdürülməsi prosesini, onun xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq idarə edən ixtisaslı kadrların çatışmazlığı.[6 s. 35].

Fikrimizcə, perspektiv dövrdə İAEƏ-də turizmin inkişaf imkanlarını nəzərə alaraq aqrar bazar infrastrukturlarının formalaşdırılmasına daha çox ehtiyac duyulur. Bu proses məhsulların daşınması və tez xarab olmadan istehlakçılara və bazarlara çatdırılması prosesini özündə əks etdirirsə, məhz aqrar bazar infrastrukturlarının ilk növbədə bölüşdürmə funksiyalarının yerinə yetirilməsi həmin ərazilərdə çoxsaylı turizm müəssisələrinin yaradılacağını nəzərə alsaq, kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının məhz uzaqdan gətirilməsi daha çox xərc tələb etdiyindən bu sahədə bazar infrastrukturlarının inkişaf etdirilməsinə daha çox ehtiyac duyulur.

İ.e.d. Anar Əzizovun belə bir fikri ilə razılaşırıq ki, turizm sahibkarlığında infrastruktur təminatı bazarın tələblərinə tam mənası ilə cavab verməli və eyni zamanda turizm sferasında biznesin kompleks təminatını özündə əks etdirməlidir. Müəllif haqlı olaraq qeyd edir ki, müasir şəraitdə turizmdə sahibkarlıq fəaliyyətinin optimal şəkildə inkişafını şərtləndirən zəruri amillər ilk növbədə infrastrukturun səmərəli şəkildə formalaşdırılmasından və istehlakçılar üçün zəruri xidmətlər göstərilməsindən bilavasitə asılıdır ki, bu da turizm infrastrukturlarının fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlıdır. [7. s. 260.]

Müəllifin fikirləri ilə razılaşmaqla yanaşı əlavə etmək istərdik ki, ərazidə turizm potensialının

mövcudluğu baxımından istər yol-nəqliyyat infrastrukturlarının, istərsə də logistik, istehsal, biznes və turizm infrastrukturlarının müasir tələblərə cavab verməsi həm daxili və həm də xarici turistlərin İAEƏ-yə cəlb edilməsində əhəmiyyətli vasitələrdən biri kimi çıxış edə bilər.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, İAEƏ-də rəqəmsallaşmanın həyata keçirilməsi postsənaye cəmiyyətinin inkişafı baxımından da mühüm əhəmiyyətə malikdir və bu həm turizmin inkişafına və həm də iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafına əlverişli şərait yarada bilər. Bu baxımdan i.e.d., professor, əməkdar kənd təsərrüfatı işçisi İslam İbrahimovun belə bir fikri ilə razılaşırıq ki, rəqəmsallaşmanın əmək bazarında yeni kompetensiyalar, bacarıqlar tələb etdiyi şəraitdə sahibkar istehsalın yüksək səmərəliliyini və gəlirlərini təmin edə bilən aşağıdakı əsas məqsədlərin yerinə yetirilməsinə nail olmalıdır:

- kifayət qədər yüksək əmək məhsuldarlığını təmin edə bilən mütərəqqi texnika və texnologiyaların tətbiqi;
- müasir idarəetmə sistemlərinin, yəni istehsalın və əməyin təşkilinin səmərəli formalarının tətbiqi;
- istehsal olunmuş son məhsul və xidmətlərin istehsalçılara çatdırılması;
- məhsul satışı üzrə marketinqin təşkili və s. [8.s. 72]

Postsənaye cəmiyyətinin inkişafı fonunda müəllifin qeyd etdiyi amillər bütövlükdə həm turizm cəlbediciliyinin, həm də ərazidə biznes cəlbediciliyinin yüksəldilməsinə əlverişli şərait yaratmaq iqtidarındadır. Hesab edirik ki, İAEƏ-də infrastruktur sisteminin inkişafının əsas prioritetlərini aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək mümkündür:

- İAEƏ-də nəqliyyat infrastrukturlarının formalaşdırılması (bütün bunlar həm əhalinin qayıdışının təmin edilməsinə və həm də əhalinin yaşayış imkanlarının yaxşılaşdırılmasına əlverişli şərait yarada bilər);
- İAEƏ-də logistik infrastruktur sistemlərinin inkişaf etdirilməsi. Adı çəkilən infrastruktur sistemləri iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsində və iqtisadi artımın təmin edilməsində əhəmiyyətli vasitələrdən biri hesab oluna bilər;
- İAEƏ-də biznes infrastrukturlarının yaradılması. Adı çəkilən infrastruktur sistemləri həmin ərazinin ixtisaslaşma istiqamətinə uyğun olaraq məhsulların istehlakçılara çatdırılmasında və eləcə də çoxsaylı bazarlar şəbəkəsinə çatdırılmasında mühüm rol oynaya bilər. Bundan başqa, İAEƏ-nin iqtisadiyyatının ixtisaslaşma istiqamətinin kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları, eləcə də yeyinti sənayesi məhsullarının istehsalı təşkil edəcəyini nəzərə alaraq xüsusilə ərzaq məhsullarının daşınmaya adekvat reaksiya göstərilməməsi amili nəzərə alınmaqla məhsulların saxlanması ilə bağlı soyuducu anbarların yaradılması məqsədəuyğun olardı.
- turizm infrastrukturlarının inkişaf etdirilməsi. Bu sahə İAEƏ-nin prespektivlərinin daha geniş şəkildə həyata keçirilməsinə imkan verə bilər və eyni zamanda daha çox xarici turizm cəlbediciliyinə malik olan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ərazilərinin brendinin daha də yüksəlməsinə gətirib çıxara bilər;
- İAEƏ-də rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşdırılması və eləcə də rəqəmsal iqtisadiyyatın və postsənaye cəmiyyətinin infrastruktur sistemlərinin yaradılması. Bu isə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının mütərəqqi metodlarının tətbiq edilməsini nəzərdə tutur.

ƏDƏBİYYAT

1. Z.Ə.Səmədzadə, Qarabağ iqtisadiyyatı 100 ildə, V cild, Bakı 2022, 856 səh., səh. 604
2. N. Müzəffərli, E.İsmayılov, Azərbaycanın postkonflikt ərazilərinin bərpası: Konseptual əsaslar, Bakı, 2010, Bakı, 270 s
3. E.A.Quliyev, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının Azərbaycanın davamlı inkişafında rolu, monoqrafiya, Bakı 2023, 320 səh
4. Azərbaycanın statistik göstəriciləri, statistik məcmuə, Bakı 2022, 748 səh.
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 12 avqust 2022-ci il tarixində İsmayıllı rayonunun Basqal qəsəbəsində Azərbaycan televiziyasına verdiyi müsahibə

6. Васильева Е.В., Горбунов С. И., Ткачев И.В., Барковская Н.А., Казакова Л.В., Пшенцова А.И., Минеева Л.Н., Тенденции развития инфраструктуры агропродовольственного в условиях импортозамщения., Монография – Саратов: ООО «Амирит», 2016
7. А.А.Азизов, Пути эффективного развития предпринимательства в сфере туризме Азербайджана, Баку, 2018, 320 с.,
8. İ.H.İbrahimov, Regionların və işğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişaf istiqamətləri, Monoqrafiya, Bakı 2022. 240 s.

Раван Малик Пашазаде
аспирант
Бакинский Бизнес Университет
Город Баку, улица Х.Зардаби. 88а
revan_pashazade@mail.ru

Приоритеты развития инфраструктурной системы на освобожденных территориях

Резюме

Цель исследования – Он заключается в обосновании необходимости развития инфраструктурной системы в ЕАЭС и проведении исследований влияния развития инфраструктурной системы на стимулирование экономического развития.

Методология исследования - в исследовательской работе использовались методы обобщения анализа.

Значимость внедрения исследования: Это связано с обоснованием влияния развития инфраструктурной системы в ЕАЭС на стимулирование экономического развития, ее влияния на обеспечение устойчивого развития, а также определением приоритетных направлений диверсификации экономики по этим направлениям.

Результаты исследования: Разработаны рекомендации и предложения в сфере устранения факторов, негативно влияющих на инвестиции в развитие предпринимательства в ЕАЭС, а также разработки стимулирующих механизмов, связанных с привлечением инвестиций.

Оригинальность и научная новизна исследования – Он заключается в подготовке рекомендаций по влиянию развития инфраструктуры в ЕАЭС на развитие несырьевого сектора и расширение доступа на внешние рынки продукции, производимой в этих сферах..

Ключевые слова: ЕАЭС, инфраструктурные системы, рыночные инфраструктуры, транспортно-коммуникационные системы, телекоммуникации и информационные технологии, транспортные коридоры, экономическое развитие, инвестиционная привлекательность ЕАЭС.

Ravan Malik Pashazade
PhD student
Baku Business University
Baku city, H. Zardabi street. 88a
revan_pashazade@mail.ru

Priorities for the development of the infrastructure system in the liberated territories

Summary

The purpose of the study – It consists of justifying the need for developing the infrastructure system in the EAEU and conducting research on the impact of infrastructure system development on stimulating economic development.

Methodology of the research -in the research work, methods of generalization of analysis were used.

Importance of integration of research - It is related to the justification of the impact of developing the infrastructure system in the EAEU on stimulating economic development, its impact on ensuring sustainable development, and the identification of priority areas for economic diversification in these areas.

Results of the research – recommendations and proposals in the field of elimination of factors negatively affecting investment in the development of entrepreneurship in the EAEU, as well as the development of stimulating mechanisms related to attracting investments have been developed.

Originality and scientific innovation of the research – It consists of preparing recommendations on the impact of infrastructure development in the EAEU on the development of the non-oil sector and expanding access to foreign markets for products produced in those areas.

Keywords: EAEU, infrastructure systems, market infrastructures, transport and communication systems, telecommunications and information technologies, transport corridors, economic development, investment attractiveness of EAEU.